

TẢN - ĐÀ
NGUYỄN - KHẮC - HIẾU

Thần Tiên

CÓ NHIỀU LÀ GIÀU
CÓ ÍT LÀ NGHÈO
AI MÀ KHÔNG CÓ
KHỐN KHÓ TRĂM CHIỀU

HƯ' O'NG-SO'N XUẤT-BẢN

Được giấy phép số kiêm-chạy tại
hào-chí-phủ Khâm-Sai Bắc-bộ
Việt-Nam số 98 S.T. ngày 13-6 06

TẬP ĐÀ NGUYÊN-KHẮC-HIỆU

THẦN TIỀN

CÓ NHIỀU LÀ GIÀU,
CÓ ÍT LÀ NGHÈO.
AI MÀ KHÔNG CÓ,
KHỔN KHÓ TRĂM CHIỀU

Nhà xuất bản HƯƠNG SƠN
113-115, Phố Lò Đúc, Hà-nội

Hai cô con gái nhà ai ?

Mặt hoa da phấn như người đúc nên.

Hỏi ra không họ không tên,

Đem thân mạnh bạc quanh miền bể Đông.

Nợ đời giả mãi không xong,

Trăm năm tạc một chữ đồng cùng ai.

Ni non đêm vắng tình dài...

Lời tựa

của nhà xuất-bản

THẦN Tiên! cuốn tiểu-thuyết đối-thoại của Tản-Đà Nguyễn khắc-Hiếu tiên-sinh làm vào khoảng 1917-1919 tả hai đồng bạc con gái năm canh nói chuyện với nhau về công-dụng đồng tiền ở thế-giới và tội-ác của xã-hội vì tiền mà sinh ra : nhất là những tội-ác tiền ở xã-hội ta hồi bấy giờ. Kết luận tác-giả cho là người ta chỉ-sở-dĩ vì tiền mà mắc vào tội-ác chỉ ở sự kém đạo-đức. Nếu làm cách nào cho người ta giàu lòng đạo-đức lên thì công-dụng và ích-lợi của đồng tiền lại vô-giá.

Cứ những câu chuyện tiền ở trong sách «Thần Tiên» nay xem lại cũng chưa thấy cũ. Lời văn tả-mạc rất lưu-loát, tỷ mỹ mà khúc triết. Câu chuyện của hai cô con gái lại nói rất

vui, xem đi đọc lại bao lần vẫn còn thấy thú-vị không nỡ bỏ qua. Thật là một thiên-tiên-thuyết kiệt-tác ở trong tủ sách tiên-thuyết quốc-văn ta.

Vì lẽ ấy, chúng tôi mới chằm chước với Tân-Đà phu-nhân cho tái bản, vì nhiều đoạn hãy còn bức-chặt với nhân-tâm xã-hội ngày nay. Sau này, nếu đạo đức của dân-tộc ta có tăng-cao, thì tập văn này cũng vẫn là bức ảnh truyền-thần về thời-đại Pháp-thuộc ở nước ta. Bao giờ cũng vẫn có giá-trị lớn trên đàn văn-học.

Mong rằng: những bạn yêu chuộng văn-văn của Tân-Đà tiên-sinh, nên ghé mắt thêm vào những tập bản-văn và thuyết-văn của Tân-Đà như «Thề non nước», «Giấc mộng con», «Giấc mộng lớn» với «Thần tiên» nay để xét biết rằng: Văn-chương của Tân-Đà dù viết ra nhèi xuôi, nói ra câu chuyện, không một bài nào, cuốn nào là chúng ta chẳng thấy ở trong hàm-xúc những thi-vị chứa chan. Cái tư-lượng của Tân-Đà bao giờ cũng căn-cứ vào đạo nghĩa và cảm-tình, những ước muốn cho người đời sẽ là

những bậc siêu-nhân sống với Thiên lương cao-khiết.

Quyển «Thần-Tiền» này cũng không ra ngoài vòng quan-niệm ấy. Quan-niệm rất chân chính của hiền-nhân quân-tử Á-Đông.

Viết tại nhà xuất-bản Hương-Sơ

Ngày 10 tháng 6 năm 1945

NGUYỄN-MẠNH-BÔNG.

CANE MỘT

EM nghĩ, em giận đời lắm ! chị ạ.

— Việc gì mà giận đời ?

— Nghĩ đời đang giận, cho nên em giận.

— Đời việc gì mà đáng giận ?

— Nghĩa là đời ở với mình bạc.

— Thế tao nghĩ lại khác.

— Chỉ nghĩ làm sao ?

— Tao nghĩ đời không giận, chỉ em mình thì thôi ; chỉ em mình không nên giận đời.

— Thế nghĩa là làm sao ?

— Nghĩa là đời đang giận mình.

— Mình việc gì mà đời đáng giận ?

— Nghĩa là mình ở với đời bạc.

— Mình việc gì mà bạc với đời ?

— Thế đời việc gì mà bạc với mình ?

— Đời bạc với mình lắm !

— Như thế nào là đời bạc với mình ?

— Này nhé, em hăng cứ một thân em mà nói, em sinh ra đời năm nay 13 tuổi, giang hồ ngay từ lúc lên một...

— Tao cũng giang hồ ngay từ lúc lên một mà tao năm nay 18 tuổi thôi tao còn trải đời hơn mấy những 5 năm, chắc tao khôn biết hơn hẳn.

— Chị hăng đề cho em nói đã.

— Ủ, thế nào ?

— Như cái em mình thật không ăn gì của ai, không mặc gì của ai mà làm cho người đời bao nhiêu kẻ được nhờ ; thế mà cái thân mình thời lưu-lạc dầy-dọa, nay ở chỗ của nọ, mai về nua câu tỉnh, ngày kia lại vào tay anh kéo xe. Hòa trời bèo rạt, xem thương xem khinh.

— Nếu mày có nghĩ như thế nữa thời cũng chỉ nên hờn duyên tui phận, tự mình giận riêng cái thân mình ; chờ giận gì người đời ?

— Giận vì người đời không ai biết ơn mình quý mình.

— Máy nói thế thời ra máy không biết gì cả.

— Biết thế nào?

— Giang hồ lưu lạc là cái duyên phận chị em mình phải như thế. Nhưng dẫn rằng giang hồ đi đến đâu người ta qui mình như giới. Thế tự mình thì đã có ân huệ gì với đời được bao nhiêu? mà đáng kể!

— Chẳng muốn kể thời chẳng kể, chứ sao không có ơn?

— Tao cho máy kể nữa thời máy kể được những gì?

— Em không muốn kể thời không kể, chứ chị cho thế nào được!

— Ủ thời tao nhờ máy kể hộ cho tao nghe.

— Kể cũng không kể cho xiết được.

— Nhiều thế kia à?

— Nhiều lắm!

— Thế máy thử kể qua đại khái như thế nào?

— Kể đại khái thời như những các người sung-sướng, hiền vinh, tài trí, công nghiệp trên thế gian đều là có nhờ chị em mình mà được như thế cả.

— Thế có ai không nhờ chỉ em mình mà tự người ta được thế không ?

— Hoắc cũng có, nhưng ít lắm.

— Thế mà kể những người nhờ đi, như thế nào ?

— Kể thế nào xiết được !

— Mà cứ thử kể qua từng hàng một.

— Như hàng người sang sướng thời người nào cũng là nhờ chỉ em mình cả. Nghĩa là có nhờ chỉ em mình thời mới được ngồi đấng ăn miếng ngon dùng đồ tốt đi đâu có ngựa, có xe.

— Mà phải nói thế nào cho ra nghĩa, chớ nếu chỉ như thế cũng không bảo là người ta nhờ mình được.

— Thế không là nhờ thời là gì ?

— Thôi mà hãy cứ kể đi đã, rồi tao nói lại cho mà nghe.

— Ừ. Thế là hàng sang sướng. Còn như hàng hiền vinh mà tự người ta làm nên thời cũng nhiều ; nhưng thật cũng nhiều người nhờ chỉ em mình đi đêm đi hôm, vào cửa này liền cửa nọ để lo hộ công danh cho thời mới được hiền vinh.

— Còn như hàng tài trí ?

— Hạng người tài trí kia thời cũng phải nhờ có mình mới được đi chỗ này, đến chỗ nọ mà học biết cho rộng cho thành tài.

— Hạng công nghiệp ?

— Hạng công nghiệp thời như những các người buôn to bán nhỏ, mở nên cơ đồ ; nay các người đứng lên làm các công trình to mà được lấy cái đó làm sự nghiệp. Ấy các hạng người đó đều là có nhờ chị em mình ; còn những hạng người kém hơn dưới hơn nữa thời không thể nói cho xiết.

— Mà nói như thế có nhẽ cũng không được.

— Thế chị bảo thế nào ?

— Nay tao chưa nói những hạng người sung sướng vội ; hằng nói như một người bình thường làm ruộng ở nhà quê mà có cái áo the để mặc trong ngày đám ngày tết thời may cũng bảo là người ta nhờ mình à ?

— Cũng là nhờ mình lắm.

— Nghĩa thế nào là nhờ ?

— Nghĩa là có chị em mình thời cái người ấy mới, được mặc cái áo ấy. Chớ nếu không nhờ chị em mình thời cái the ấy có thành áo mà có vẽ cho người ấy mặc không?

— May nói thế, nhưng may phải biết rằng: cái người ấy tại làm sao mà người ta mới có chị em mình thời tất là người ta phải có thóc lúa bán đi, mới có chị em mình về để đi mua cái the mà may được áo mặc chứ? Chứ có phải tự nhiên vô cớ mà có chị em mình ra đây để cho người ta mua the may áo mà mặc đâu?

— Vẫn thế. Em cũng biết thế lắm, nhưng cũng vẫn là nhờ.

— Nhờ thế nào?

— Nếu không nhờ chị em mình thời, sao cái người có thóc ấy không gánh thóc về chỗ mình đổi lấy the mà may áo? mà còn thêm một từng nữa, một từng ban cho bạn đến chị em mình nữa làm chi?

— Như thế tao tưởng cũng không gọi

là nhờ được.

— Thế chị gọi là gì ?

— Tao cho là người ta phải can thiệp đến mình thôi.

— Người ta phải can thiệp đến mình thôi tức là có nhờ mình rồi.

— Can thiệp với nhờ, nghĩa là vẫn có khác nhau, nhưng thôi hãng cho mày bảo thế là nhờ. Thế rồi thế nào nữa ?

— Ấy nhiều người nhờ mình cả như thế mà thật không có ai biết ơn.

— Có ai biết ơn hay không thôi tao cũng không biết ; nhưng nếu là biết ơn thôi mày bảo người ta phải thế nào với mình ?

— Cũng không bảo người ta phải thế nào làm gì, nhưng người ta không biết ơn thôi mình cũng biết thế mà thôi.

— Ở thời thế nào là người ta không biết ơn ?

— Chỉ xem như trong thế gian bao nhiêu là các sự cúng lễ, những chỗ to

nhón không dám bì, còn như các thồ công lão quân, các thánh sư nghề nghiệp, các đức cô, đức bà thời chắc đã có một chút ân huệ gì với ai thật hay không? mà thiên hạ tôn qui? mà đến chị em mình thời không?!

— Nói làm gì những cái nhỏ mọn ấy
Dẫu người ta có cúng nữa thời mình có hưởng chi?

— Người ta cúng thời mình cũng không hưởng. Nhưng xem sự không cúng thời biết là đời không biết ơn.

— Cũng không phải là đời không biết ơn. Nghĩa là người ta cho mình không biết gì.

— Nếu như thế thời người ta khinh mình quá.

— Mình còn đáng khinh nữa, tao tưởng người đời hãy còn quý mình quá.

— Nào chị nói cho em nghe cái sự đáng khinh của mình như thế nào? mà thế nào là người đời quý mình?

— Thôi tao chẳng muốn nói nữa.

— Chị cứ phải nói đi.

— Thế mày hăng hoi đi xem người đời khinh mình có một sự không cùng. hay còn khinh thế nào nữa không?

— Còn nhiều sự người ta khinh. Không những khinh mà thôi, mà người ta lại làm khổ mình cũng nhiều lắm.

— Như thế nào?

— Thế chị không từng bị những kẻ hay tài bản tổ tóm á? Nó đem mình ra làm một cái đồ chơi suốt đêm, quăng đi vớch (1) lại, vừa nhọc mình, vừa nhân mặt. Nhất là những kẻ chơi sóc đĩa, nó quật mình càng khổ mà thường khi trong bọn chị em mình, nó lấy đùa này, cộp đùa nọ, cộp cái nào cái ấy thật đau.

— Cảnh ấy cũng khổ thật. Nhưng v tất đã là người ta khinh mình. Dẫu mày bảo là người ta khinh, nhưng tự tao xem ra thời cũng có một phần rất quý chị em mình ở đấy.

(1) Sự in về sau có dùng đến hai vần mới thêm ương, ươch, để nói ở trang thứ 11 quyển Lên Sáu. Kính tường. (T. Đ.)

— Quý thế nào ?

— Xem như những kẻ cùng ngồi chơi tại bàn xóc-dĩa, dù là anh em bạn thân quý, nhưng hề bởi để chị em mình là muốn rất mượn nhau thời nghe khó lắm. Kẻ kia hoặc có nể bạn làm mà phải đưa mình ra thời cũng như dước ở một khúc ruột. Lại thường khi vì chị em mình mà làm cho anh em bạn người ta cãi nhau, ghét nhau, gian lận nhau. Vậy thời trong một cuộc tại-bàn xóc-dĩa ấy, vẫn là người đời lấy chị em mình ra làm một cái đồ chơi, nhưng chẳng coi quý hơn các người bạn thân quý của hẳn ru ? cho nên dân bảo là người ta khinh mình mà thực người ta quý mình quá.

— Thế còn cái sự người ta làm khổ mình thời chị bảo thế nào ?

— Người ta làm khổ mình thời cái điều ấy thật thế; nhưng mình nên biết rằng cái sự khổ ấy nguyên cũng là người ta yêu mình.

— Yêu mà lại làm khổ ?

— Nghĩa là tự mình thấy khổ, chứ người ta không định làm khổ mình.

— Thế nguyên thế nào là yêu?

— Người ta có yêu mình, cho nên người kia muốn lấy mình ở người này, người này muốn lấy mình ở người khác, bởi thế mới có cuộc tài-ban tử-tôn.

— Cái nghĩa ấy, em nghe vẫn chưa ra làm sao.

— Thế tao lại nói một sự khác thật là yêu mà làm khổ cho mày nghe.

— Ủ.

— Mày có phải vào chum lần nào chưa?

— Vào chum thế nào?

— Là người ta để mình ngồi vào trong cái chum rồi đóng, rồi người ta đem chôn cổ xuống đất.

— Thế thời khổ lắm nhỉ?

— Khổ, chứ lại chẳng khổ.

— Thế chi đã phải lần nào chưa?

— Tao phải hai lần như thế rồi.

— Chi hiểu nói cái tình cảnh ấy cho

em nghe.

— Một lần trước, bị một nhà giàu ở xứ quê, đương đêm hai vợ chồng chủ nhà cùng đưa con, đem tao với các chị em, không biết là bao nhiêu rớt cả vào trong một cái chum, rồi đào đất chôn xuống, nện thật chặt. Ở trong chum tức hơi quá, không thể nào thở được,

— Buồn cười nhỉ ! thế rồi làm sao chị ra được ?

— Ấy đành chịu thế mãi đến năm năm. Sau có một đêm tự nhiên thấy có người đào lên thời thấy đuốc lửa sáng trưng, xem ra một bọn kẻ cướp.

— Bọn kẻ cướp sao biết rằng các chị ở đây mà đào ?

— Lúc ấy thấy có người chủ nhà vừa bị thương, vừa bị trói, cũng đứng đấy ; chừng người chủ ấy trở chỗ hẳn.

— Thế rồi chị theo bọn cướp ấy đi à ?

— Ồ. Rồi tao cùng các chị ấy cùng theo cả bọn cướp đi, rồi sau lại tán lác mỗi kẻ đi mỗi nơi, lại ra đời như thường.

— Thế không có bọn cướp ấy, có lẽ

bảy giờ thì vẫn còn ngồi ở trong chum ?

— Có nhẽ thế thật.

— Thế còn một bán nữa thế nào ?

— Bán sau này cũng phải vào chum như thế, nhưng bị ở nhà một ông quan giầu mà phải ngồi có hơn một năm, lúc ra cũng hơi khác.

— Tình trạng lúc ra bán sau này làm sao ?

— Cũng đương đêm có người đào lên, nhưng thấy chỉ có một người mà tức là người con gái của ông quan ấy. Tao với chị em độ hai trăm kẻ được ra, còn các chị em đều phải ở lại nhiều lắm.

— Những chị em phải ở lại thời thế nào ?

— Tao ra rồi thấy người con gái ông quan ấy lại bịt miệng chum và san đất nên phẳng đi, bảy giờ thường vẫn còn ở đấy cũng nên.

— Nghĩ đến các chị ấy thương nhĩ. Thế tại sao mà chị được vào cái số ra ?

— Có tại gì đâu, chỉ là lúc bị rơi vào chum, những kẻ nào vào sau thì ở trên,

cho nên lúc bảy giờ được ra.

— Thế ra rồi chị đi đâu ?

— Ngay đêm hôm ấy theo người con giai ông quan ấy lên nhà cô đầu, ở đấy vài hôm rồi lại đi.

— Như thế, người ta bắt mình đem giam thật khổ sở mà chị còn bảo là người ta yêu thời cái nghĩa yêu ra làm sao ?

— Nghĩa là người ta yêu chị em mình quá, không muốn cho mình đi đâu nữa, lại sợ rằng ngộ có kẻ khác trông thấy mình mà lấy mất, cho nên người ta mới để mình ở vào chum mà giấu riêng một nơi. Nếu không yêu thời như hòn sỏi kia, đã ai cho vào chum làm chi ? Cho nên mình dầu có thấy khổ, nhưng cũng phải nên biết cái ái-tình cho người ta.

— Cái ái-tình của người ta với chị có bấy nhiêu, cho nên khi năm năm, khi một năm mà chị còn được ra ; nếu cái ái-tình của người ta với chị mà lại thâm thiết hơn thời người ta sẽ chui sâu cái chum, giam chị xuống mây tầng đất đen

nữa thời cái thân chị u-sầu trong địa-ngục, đã bao giờ cho trông thấy thế-gian !

— Tao cũng vẫn biết thế là khờ, có dám cãi ai mà mày phải riếc móc.

— Ủ, thế người đời yêu quý chị em mình độ như thế. hay còn có cái tình yêu quý gì khác nữa không ?

— Có. Cái tình của người đời yêu quý chị em mình, đại khái chia làm hai thứ : 1) liền tiếp ; 2) cách tiếp. Liền tiếp là cái tình yêu quý đó tiếp liền vào thân chị em mình, nghĩa đó hiển nhiên không cần nói. Còn như thứ cách tiếp ..

— Cách tiếp là thế nào ?

— Cách-tiếp là cái tình yêu, quý đó cách một từng mới tiếp đến chị em mình.

— Như thế nào ?

— Như người này, yêu người kia mà cái tình yêu đó là yêu chị em mình, người này quý người kia mà cái tình quý đó là quý chị em mình. Nghĩa là chị em mình ở với người kia, cho nên cái tình yêu quý của người này vẫn muốn nhằm

vào chị em mình, nhưng còn phải đi qua cái thân người kia một lượt đã.

— Cái sự yêu quý cách-tiếp ấy có nhiều không?

— Cũng nhiều lắm, và lại còn có một nghĩa nữa là : cái tình của người đời đối với chị em mình mà liên tiếp thời chỉ có yêu và quý : còn cái tình cách tiếp thời lại là rộng hơn.

— Như những thế nào?

— Như người này sợ người kia mà cái tình sợ hãi đó là sợ chị em mình, người này nịnh người kia mà, cái tình nịnh hót đó là nịnh chị em mình...

— Như các cái ấy cũng có thế thật?

— Thế cho nên tao nghĩ rằng chị em mình đi đến đâu, có người yêu, có người quý, có người sợ, có người nịnh, ở đời sống thế cũng là đủ. Còn như một đời lúc phải khổ, cũng không nên hờn giận nữa làm chi !

— Chị nghĩ thế, em nghĩ thời lại khác.

— May nghĩ thế nào?

— Em nghĩ rằng cho kể cả những

các cái tình liên tiếp lay cách tiếp của người đời mà yêu mình, quý mình, sợ mình, ghét mình đó, nhưng thật có ích gì cho chị em, mình không ? Thế mà người ta làm khổ mình, thời mình thật thấy khổ. Nay hãy cứ một cái thân chị mà nói đời chị mới 18 tuổi đầu mà đã đi 6 năm ngồi tù ở trong chum lại những cái khổ ngoài chưa kể đến như thế mà chị không giận đời ? mà chị lại bảo rằng đời đang giận mình ?

— Ấy thế mà đời đang giận mình, chị em mình thật không nên giận đời.

— Chị bên đời qua thế thời em nói lại thế nào được !

— Tao bên đời làm gì ?

— Không bên đời, sao chị cứ cãi gượng nhẽ cho đời mãi ?

— Là tao nói nhẽ phải mà nghe chơi đấy thôi, còn mày muốn giận đời, mày cứ giận. Tao tưởng đời làm khổ mình có như thế, chứ chị em mình làm khổ đời niền bơn .

— Chị thế nào mặc chị ; em chẳng làm

khổ gì đời cả.

— Chính mày làm khổ đã không biết bao nhiêu người ở đời !

— Vô cớ, chị lại bước tôi vào cho tôi là làm sao ?

— Thời hết canh một rồi, đi ngủ, không có lại sinh ra cãi nhau.

GANE HAI

NGHỈ lắm lúc tức mình quá.

— Bảo đi ngủ, không ngủ, lại còn tức-tức !

— Chị cứ đi ngủ-trước đi.

— Mà y tá-m-tức ở bên cạnh tao không ngủ được.

— Chính chị làm tôi không ngủ được.

— Tao làm gì mà y ?

— Chị làm cho tôi tức, thế là tôi không ngủ được.

— Tức về cái nỗi gì ? Thôi im đi !
Đừng nói lắm mà thế - gian người ta
nhờ vào mặt ấy !

— Người ta nhờ vào mặt tôi thời khác
gì nhờ vào mặt chị !

— Thế mới im đi.

— Thế chị bảo người ta nhờ về cái gì?

— Về cái nhẽ ở bạc với người ta, chứ về cái nhẽ gì?

— Nào mình đã ở bạc với người ta những gì?

— Mình ở bạc với người ta nhiều lắm, tao không muốn nói, nghĩa là càng nói ra bao nhiêu thời càng giờ mãi cái tội ác của mình ra bấy nhiêu.

— Chẳng việc gì mà tội-ác, chỉ cứ nói đi.

— Mày chắc rằng mày không có tội-ác gì với ai ở thế gian này, phải không?

— Em không biết thế nào mà chắc, nhưng chị hãy cứ nói đi.

— Ủ, thế tao hãy nói một cái tội mày làm khổ người cho mày nghe.

— Ủ, thế nào?

— Mày có từng phải theo người dân rảo cửa lên hầu quan bao giờ không?

— Có. Cái ấy thời thường lắm. Phán

nhieu là theo những các ông Kỳ-mục hay ông Lý ở trong làng.

— Thế sự đi ra làm sao?

— Theo các ông ấy lên hàng cơm ở phố. Các ông ấy ăn cơm xong rồi thời đưa mình vào quan.

— Vào quan thời thế nào?

— Khi đã vào trong cửa quan, trên thời quan nha, dưới thời lính tráng đập sự mà các ông ấy dè mình nằm trần-trần ra trước thềm công-đường. Lúc ấy then phải chết!

— Thế rồi thế nào nữa?

— Rồi thấy một cận liách, nhắc lên hầu quan, thời xem các ông nha như có ý thềm mình lắm.

— Thế hầu quan thời thế nào?

— Lúc lên gần bàn giấy, trông thấy ông quan, em sợ quá. Sau rồi quan cho ngồi với quan.

— Ngồi đấy rồi thế nào?

— Ngồi đấy rồi thấy quan cũng có quát mắng luôn, nhưng về các dân-sự, chứ không phải là quát mắng mình mà

minh thỉnh thoảng thấy quan nhìn đến mình, thời như có ý thương yêu lắm. Ấy một lần thứ nhất như thế cho nên từ lần thứ hai giờ đi, lúc ra trước công-đường cũng có then, nhưng lên gần bàn giấy trông thấy quan em không sợ nữa.

— Ủ, thời sự ấy không nói nữa. Tao lại hỏi mày có từng phải theo người dân nào đưa lên hầu quan mà vào đêm bao giờ không ?

— Có, cũng thường lắm. Nhưng các bạn vào đêm thời phải đi đông với cả các chị em, ít ra thường cũng mười lăm hai mươi kẻ trở lên.

— Thế sự đi ấy ra làm sao ?

— Ấy cũng theo các người dân, ban ngày lên ở phố, rồi đến đêm người ta mới đưa vào hầu quan.

— Lúc vào ấy thời tình-cảnh ra làm sao ?

— Những lúc vào đêm thời không phải ra trước công-đường nữa, thấy người dân đưa mình đi theo một người nhà của quan dẫn vào mỗi căn một chỗ như

là buồng riêng của ông quan.

— Vào đến đây rồi làm sao ?

— Thấy cái người dẫn vào lui đi ra chỗ khác ; rồi người dân mới đưa cả các chị em cùng cho ra hầu quan thời những nhời kêu khẩn có bề kho chận qua !

— Thế rồi sau thế nào nữa ?

— Rồi sau lúc người dân đã lui ra, còn một mình quan thời quan cho các chị em cùng ở cả vào một chỗ rất kín đáo cùng trong một buồng của quan, thấy các chị em vào trước cùng ở cả đấy đông lắm.

— Cái tình-cảnh đi thời đại-khái như thế, thế mà có biết cái ý-nghĩa những sự đi ấy là thế nào ?

— Em nghe rằng những lúc đi vào đêm như thế, một là chỉ em mình gõ tội cho người đời mà hai là giúp cho người đời được danh-phận.

— Thế còn có ý-nghĩa gì nữa không ?

— Em không biết.

— Ấy những lúc đi đêm như thế,

một là chị em mình gõ tội cho người đời, hai là giúp nên danh - phận cho người đời mà ta là giết người cũng lúc ấy!

— Sao lại có lạ thế?

— Thường lắm! Không lạ một tý nào, Chị em mình giết người (nói thật nhiều, nhưng tao hằng nói cho mày nghe một sự rất nhỏ mọn.

— Ủ, chị nói đi.

— Nay như có một nhà, bố mẹ chết đi rồi mà hai anh em nó tranh nhau ruộng nương, nhà cửa, đem nhau lên cửa quan, đứa nào cũng cậy chị em mình đi đem vào hầu quan để giúp nhẽ cho nó. Sau rút lại, đứa thời mất ruộng mất nương, đứa thời mất nhà mất cửa mà sinh ra oan thù nhau suốt đời. Như thế thời chị em mình chẳng làm khổ người ta là sao?

— Cái ấy không phải là lỗi mình.

— Tại sao?

— Nghĩa là chúng nó đem mình đi chứ mình có thích đi làm gì?

— Tao không nói cái sự thích, nhưng mình đi vào đây thời là mình cũng có tội.

— Không, em nói như hai đứa cầm dao đâm nhau thời là tự anh em chúng nó muốn giết nhau, chứ con dao có tội gì?

— Con dao có tội lắm!

— Thế nào là con dao có tội?

— Con dao, nguyên người ta làm ra để làm một đồ dùng mà bây giờ để chúng nó cầm mà đâm nhau thời con dao cũng có tội.

— Chỉ nói thế thời oan cho con dao lắm! Chúng nó muốn cầm thời chúng nó cứ cầm, chứ con dao có được để cho chúng nó cầm đâu?

— Con dao vẫn không được để chổ; nhưng có con dao đây thời chúng nó mới cầm mà đâm nhau. Nếu không có con dao thời hoặc anh em nó đánh đâm nhau một lúc rồi người giận đi thời thời.

— Chỉ nói thế, nếu không có con dao

đấy mà anh em chúng nó muốn giết nhau nó đi tìm dao ra để đâm, thế thời thế nào ?

— Con dao cũng có tội.

— Nào như thế thời chỉ định khép tội cho con dao ra làm sao ?

— Nếu không có một con dao nào thời chúng nó muốn tìm đầu cũng không ra ; đã có con dao đấy để cho chúng nó tìm lấy mà đâm nhau, thời con dao cũng có tội

— Nếu thật không có một con dao nào mà chúng nó đã cố lòng muốn giết nhau, nó ném nhau bằng đá, đánh nhau bằng gậy cũng đến chết, thế thời chẳng có dao mà chúng nó vẫn giết chết nhau được, có đồ tội gì cho con dao ?

— Nếu như thế thời tội ở hòn đá, ở cái gậy. Nhưng nay hiện nó cầm dao mà đâm nhau đến chết thời con dao còn đồ tội cho ai ?

— Cũng vẫn oan cho con dao lắm !

— Không oan tý nào cả. Nay tao

lại nói chắt ngbĩa cho mày nghe : Như hai anh em nó tranh nhau là vì nhiều ruộng nương, cửa nhà, nếu không có chị em mình thời chúng nó có tiện mang những ruộng nương cửa nhà ấy lên cửa quan để giúp nhẽ mà hại nhau được không ?

— Thời nó lại đem bán đi, chớ sao ?

— Bán đi, thế nào ?

— Nó đem bán những ruộng nương cửa nhà ấy đi cho người khác để...

— Để... thế nào ?

— Nói nó quanh-quẩn lắm

— Quanh-quẩn là thế nào ? Thôi, có cái rằng chị em mình nói chuyện riêng với nhau như thế thôi, chứ người đời chưa chắc đã ai biết cái tội đó là đâu ?

— Thế ngộ có người biết thời người ta có ghét chị em mình không ?

— Ngộ có người biết ra thời chắc người ta cũng có ghét, nhưng cũng chỉ ghét phỏng mà thôi.

— Là thế nào ?

— Nghĩa là chỉ biết phỏng, cho nên

ghét phông.

— Thế nào là biết phông?

— Nghĩa là người ta chỉ đoán phông cái tội mình mà biết rằng như thế, chứ có biết thật đâu?

— Thế nào là biết thật?

— Những lúc chị em mình đi đêm như thế, biết thật tội mình thời chỉ có hai người : một là người đưa, hai là người nhận. Người đưa đã nhờ chị em mình đi giúp việc ; người nhận, được chị em mình về thời vui mừng lắm. Như thế thời còn thiệt gì mà còn ghét gì?

— Hoặ có người, người ta không biết thật cái lúc chị em mình đi đêm như thế, nhưng người ta biết thật rằng chị em mình vẫn thường hay đi đêm như thế, thế thời người ta có ghét không?

— Thế vẫn là biết phông, dẫu có ghét cũng vẫn là ghét phông?

— Người ta đã biết phông như thế mà sau có lúc chị em mình lại về với người ta, thời thế nào?

— Người ta yêu lắm.

— Thế là thế nào ?

— Nghĩa là cái tội chị em mình mà đáng ghét, cái có những lúc đi đêm làm hại người như thế. Còn lúc khác mà mình về với người ta, hoặc vì sự mua bán, hoặc vì sự công-xa thời lúc ấy mình không có tội, người ta cũng yêu lắm, việc gì mà ghét ?

— Ủ, lúc ấy người ta yêu mình cũng cái tội mình vẫn hay đi đêm làm hại người thời người ta có ghét không ?

— Người nghĩ đến thế thời có ít lắm. Như thế thời người ta hoặc cũng ghét nhưng phần yêu vẫn hơn.

— Tại làm sao ?

— Nghĩa là cái tội đáng ghét của mình không ở ngay trước mắt mà cái sự đáng yêu lúc nào cũng như thương.

— Thế nếu những người ấy mà người biết thật cái tội mình ngay lúc mình đương có tội, thời thế nào ?

— Những người ấy không khi nào biết

thật được cái lúc mình đương có lợi.

— Tại làm sao ?

— Nghĩa là người ta đã biết nghĩ như thế thời không khi nào người ta cậy chỉ em mình lên cửa quan để giúp nhẽ mà hại ai.

— Thế, nếu người ta làm ông quan ?

— Nếu những người ấy mà làm quan, trừ một việc lương thuế, chỉ em mình ít khi được giáp mặt ; nữa chỉ sự vào đêm ? !

— Thế mà em vẫn đi đêm vào với quan luôn mãi !

— Bởi may gặp được nhiều những ông quan yêu may thế, cho nên may làm khổ người ta càng nhiều.

— Chỉ thời quan cũng yêu mà chỉ cũng vào đêm luôn đây, chứ gì ?

— Ủ, tao thời cũng thế.

— Thế bây giờ chỉ em mình muốn cho ông quan đừng yêu nữa, thời làm thế nào ?

— Chẳng làm thế nào được ! Vẫn muốn

cho ông ấy dùng yên, nhưng ông ấy cứ yên.

— Thế chỉ có một cách xa chỗ cửa quan ra là được.

— Ai cho xa nhà xa quê chị em mình với chỗ cửa quan đã như có một cái duyên-nghiệp không biết từ bao giờ, cho nên đến bây giờ hơi có một tí công việc gì thì người ta lại đưa mình lên hầu quan.

— Ừ, thế đã không xa được thì cũng phải lên thật, như giả được đi những việc gỡ tội cho người ta thì hoặc cũng chuộc được cái tội mình làm hại người ít nhiều.

— Ấy chính đi gỡ tội cho người mà thường cũng là làm hại người.

— Chị nói đi gỡ tội cho những kẻ gian-ác thì ta làm hại người lương dân, hay sao?

— Nghĩa ấy cũng có, nhưng còn xa. Thường khi đi gỡ tội cho người ấy mà chính mình làm hại người ấy,

— Thế thì là lắm nhỉ! Thế là thế nào?

— Như có một người bị cháy nhà, hay một nhà có người chết quối mà quan muốn khép cho nhà nó vào tội, rồi nhà nó phải cạy đến chị em mình lên hầu quan để gỡ tội cho nhà nó. Như thế là mình làm hại nó đấy.

— Là thế nào?

— Nghĩa là quan muốn chị em mình, cho nên mới khép tội cho nhà nó. Chứ nếu không thời cái người bị cháy nhà hay cái nhà có người chết, vì-tất nó đã có tội gì. Thế chẳng là vì chị em mình mà ông quan bởi móc đến nó ru?

— Dẫu có như thế nữa thời mình cũng đã đi gỡ cho nó rồi.

— Ấy chính mình làm hại người ta ở cái chỗ đi gỡ ấy.

— Là thế nào?

— Những người ở nhà quê, mất bao nhiêu-bồ hôi, nước mắt, mới có chị em mình về trong nhà, là các việc ăn mặc, giỗ tết, cạo cạo, chạy ma cúng các việc sưu-thuế đóng góp quanh năm, nhất-thiết trông nhờ vào mình cả.,

— Chị cứ nói đi đã, việc gì mà khóc?

— Thế mà vì tai bay vạ gió, đến nỗi phải lìa chị em mình mà cho lên hầu quan...

— Phải, như thế nghĩ cũng thương cho người ta thật.

— Ấy những người ấy cũng còn khá. Phần nhiều lại những người nghèo khổ hơn nữa: thời làm gì có sẵn chị em mình ở trong nhà? Cho nên sẵn sinh có tai vạ thời phải liệu cầm cố, bán chác tìm được chị em mình để đưa lên hầu quan, miễn là gỡ cho khỏi tội cho được yên, còn như sự đói rét của vợ chồng còn cái trong một nhà thời lại chưa bụng nào đã tính đến; cho nên vẫn làm ăn khó nhọc suốt quanh năm mà không bao giờ có máu mặt. Ấy thiên-hạ lắm người khổ như thế mà xét ra cái căn-cớ, chỉ vì chị em mình.

— Như thế thời nghĩ tức lắm nhỉ! Mình thật không có lòng làm hại người mà thành ra mình làm hại người!

— Ấy thế cho nên lắm lúc ngồi mà

nghĩ, chị em mình thật nên thương đời là phải, chứ không nên giận đời.

— Những người ấy thời đáng thương thật, nhưng các người kia thật đáng giận. Thật nhiều người nhờ chị em mình mà làm nên danh-phận, đến lúc đã nên danh-phận rồi mà đem lòng tham-tàn làm hại người khác khiến cho chị em mình cũng lại phải có tội vào đấy.

— Mày nói thế thời ra mày chẳng nghĩ gì cả. Cái tội-căn của chị em mình, phần nhiều chính ở lúc làm nên danh-phận cho người ta ấy. Tao nghe thiên hạ có câu rằng: *Sát nhất tử cô cưu thiên vạn nghìn tằm chi tếp*. Nay mình đã chấp mỏ vào một con cò, đến lúc nó mỗ tếp, lại còn trách chi! Vả chi những các người đã cầu nhờ chị em mình để làm nên danh-phận thời phần thiệt-hại cũng đã nhiều, cho nên sau lúc đã làm nên mà tính đường gốc rễ thời chắc có không biết bao nhiêu con tếp chết vào đấy.

— Thế như chị em mình mà muốn cho khỏi tội thời làm thế nào?

— Không làm thế nào được. Nghĩa là chị em mình đã sinh ra phận bạc thời gặp sao hay thế, sự hay dở ở tay người ta.

— Bây giờ em muốn được một chỗ rõ tính-mệnh để đi tu cho chọn đời thời có thể nào được không?

— Cũng không thể nào được. Nghĩa là chị em mình đã sinh ra cái kiếp long-dòng thời phải lấy thân mà gánh nợ cho đời, ai cho đi tu mà đi tu!

Thế em muốn gặp được một người nào thật tri-kỷ mà cùng người ta trăm năm tạo một chữ đồng thời có thể nào được không?

— May nói câu ấy thời thật là nghĩ quẩn mà ngu quá.

— Làm sao?

— Nghĩa là chị em mình đã sinh ra cái thân giang-hồ thời trong nước giang-hồ, ai cũng là tri-kỷ, biết cũng ai mà trăm năm? ! Vả chỉ nói đến

nghĩa tri-kỷ thời tri-kỷ với mình nhất là một hạng người buôn bán, những người ấy lại rất là vô-tình, có trăm năm với người ta thế nào được? Còn những người mà mình có thể trăm năm được thời lại không phải là tri-kỷ

— Sao thế?

— Nghĩa là lại vào chum.

— Ủ, nhỉ.

CANH BA

THẾ mà sang canh ba rồi đấy ! mà ư.

— Chị đã buồn ngủ chưa ?

— Ngủ lúc nào thời ngủ, cần gì !

— Em thấy hơi buồn ngủ rồi đấy,

— Mà cứ ngủ trước đi.

— Thế chị thức một mình làm gì ?

— Tao chưa ngủ được.

— Sao thế ?

— Không biết tại làm sao ?

— Tại chị cứ hay nghĩ lắm đấy chứ
gì.

— Nghĩ thời nghĩ chứ, nghĩ thời có
làm gì !

— Đã biết không làm gì, sao chị cứ

hay nghĩ ?

— Ấy ở trên tuế-gian này, không có gì mình tạo mà cũng không có gì chỉ em mình, phàm là những kẻ giảng-bồ lắm, lưu-lạc lắm thời thường nhiều lúc cứ hay nghĩ. Những lúc đã không nghĩ thời gặp cảnh nào hay cảnh ấy, cũng vui-vẻ cho quá thì ; thế mà đã gọi ra cái sự nghĩ thời nghĩ man-mác mãi.

— Thời từ bây giờ chỉ đừng nên nghĩ lắm nữa. Em tưởng ở đời cứ chốc tròn thời thôi ; còn như hay dở tự người ta, mình cũng chẳng có lòng nào xui giục gì ai cả.

— Vẫn không có lòng nào xui giục ai, mà xui giục lòng người nhất vẫn là chị em mình.

— Chừ bảo mình xui giục lòng người những cái gì ?

— Xui giục người ta những cái hư chứ cái gì !

— Thế có xui giục người ta được những cái hay không ?

— Hoặc cũng có, nhưng phần nhiều

chỉ những cái nhỏ-mọn, chứ những cái lớn-thời mình không xui giục được ai.

— Tại sao thế?

— Như những người trung, hiếu, trinh, tiết, chẳng có vì mình mà người ta mới trung, hiếu, trinh, tiết; mình có xui giục cho người ta nên thế đâu? Thế mà những cái hư thời thật tự mình xui giục lòng người được quá lắm.

— Như chị thời chị thấy xui giục người những cái gì?

— Nhiều lắm! Không thể nhớ hết được. Nhưng phần nhiều là những lúc ở thành-thị.

— Những người ở thành-thị, người ta coi mình rẻ-rụng lắm thời mình còn xui giục được ai?

— Ấy bởi người ta coi mình rẻ-rụng thế, chọn mình càng xui giục được nhiều người vào những cái hư.

Em tưởng cái người hư thời tự nó vẫn hư, chứ cứ gì có mình, do nơi hư?

— Tự nó vẫn hư thời là cái hư riêng của thế-gian, cũng nhiều lắm, nhưng

mình không nói làm gì. Tao nói những người hư tự chỉ mình mà lên.

— Như hạng người nào?

— Nhiều hạng lắm!

— Nhất, thời là hạng người nào?

— Cái người hư thời vô-cùng, cũng khó nói hạng nào là nhất được.

— Thế chị nói một hạng đi, xem nào.

— Tao muốn nói một hạng người này, nhưng nghĩ đến miệng lắm.

Cụ cứ nói đi.

— May chắc ở thành-thị cũng đã nhiều, sao mày lại không biết mà phải hỏi?

— Em ở thành-thị cũng nhiều, nhưng em không hay nghĩ, cho nên ~~em~~ không biết.

— Thế mày có chịu rằng mày cũng xui giục người ta cho nên hư thời tao mới nói.

— Ngộ em không thể thời thế nào?

— Thế thời, tao không nói nữa.

— Thế chị cứ nói đi.

— Thế mày chịu nhận rằng thế nhỏ.

— Ừ.

— Ở thành-thị, mày có thường hay theo những người nào đi chơi đêm không?

— Có.

— Thường theo những người như thế nào?

— Thường đi với những người ăn mặc lịch-sự cả.

— Đâu ông hay dân-bà?

— Phần nhiều là dân-ông.

— Như thế rồi đi đâu?

— Cũng nhiều nơi lắm, mỗi lúc đi một khác.

— Như những đâu?

— Hoặc là vào nhà hát, hoặc là vào tửu-lâu, hoặc vào những chỗ có tài-bản sôc đĩa.

— Có vào chỗ nào khác nữa không?

— Cũng có khi vào nhà cô dâu.

— Còn có vào chỗ nào khác nữa không?

— Em không nhớ được hết, chắc cũng

có chỗ khác như thế, đã tưng vào mà rồi quên đi mất.

— Thế tao lại hỏi mày theo với những người đàn-ông đi như thế thời có khi nào gặp những người đàn-bà nào mà rồi cùng đi không ?

— Có, thường thế lắm.

— Những người đàn-bà ấy như thế nào ?

— Thường cũng ăn mặc lịch-sự cả.

— Có mùi nước hoa không ?

— Có.

— Có thấy đeo vòng, hoa gì không ?

— Thường có cả.

— Những người như thế thời có nhẽ người ta khinh chị em mình lắm đấy nhỉ ?

— Em cũng không xét rõ.

— Thế cùng đi chơi cả, rồi đi những đâu ?

— Cũng lại vào nhà hát, hay tửu-lâu hoặc lên xe cao-xu đi nhăng.

— Thế rồi có bạn nào cùng đi vào đàu nữa không ?

— À ! có.

— Vào đàu ?

— Thôi em chẳng nói nữa.

— Tại sao không nói ?

— E m không muốn nói nữa.

— Ừ thôi không khiến mày nói nữa, nhưng có bạn nào đi như thế mà rồi người đàn-ông đem giao mày về cho những người đàn-bà kia không ?

— Có.

— Về người đàn-bà kia thôi rồi thế nào ?

— Rồi theo người ta về nhà.

— Về nhà người ta, rồi thế nào ?

— Rồi hoặc lại đi với hàng gạo, hoặc lên với các hàng the lụa ở phố.

— Như thế thôi tao tưởng mày cũng dễ kiệt lắm. Những người chỉ đi chơi như thế mà cũng vẫn ăn mặc đồ trơn, ăn cơm trắng, thời thế-gian bao nhiêu những kẻ lười biếng, ai còn tưởng làm

ăn lo nghĩ cho học lòng học sức nữa mà chi? Cho nên những người đàn-bà chỉ có riêng một việc bôi-sơn đánh phấn, mỗi ngày thay đổi nhiều, mà thật là tự chi em mình xui nên cả.

— Cũng có thể thế thật. Thế còn hạng nào nữa?

— Các cái hư vì chị em mình mà ra thời nhiều lắm, đại-khải chia làm hai hạng; có hạng hư vì chị em mình xui nên; có hạng hư vì chị em mình làm nên.

— Xui nên hư với làm nên hư, nghĩa có khác nhau không?

— Có khác. Xui nên hư là như những người không có bị em mình, trong thay mặt, trong sự mình, đem-buổi mình, kháo-khải mình, ao-lóc mình mà mình quyền-dễ vào cái hư, xui cho hư, như những người đàn-bà đi chơi với những người anh em ấy. Làm nên hư là hư người có chị em mình, dùng mình mọi cách không chừng-đo mà mình đưa vào con đường hư, làm cho hư, như những người đàn-bà ấy.

— Hai cái hư dờ dẫu khác nhau, nhưng vẫn chỉ là có một sự trai gái. Ngoài sự trai gái mà những cái hư vì mình xui nên hay làm nên thời như thế nào ?

— Nhiều lắm ! Nay tao nói cho mày nghe, hai cái hư này, trên thế-gian không vì cho là hư, mà thật toàn là vì chỉ em mình làm cho hư.

— Như thế nào ?

— Hai cái hư này thời hay lắm !

— Hư mà lại là hay ?

— Không phải cái hư đó là hay, nhưng cái phương-thế làm cho hư thời rất khéo mà hay.

— Thế nào ? Chị nói đi !

— Phần nhiều cũng thuộc về thành-thị.

— Ở thời thành-thị, nhưng thế nào ?

— May xem như ở nhà quê, dẫu người giầu có đến ba bốn mươi mẫu ruộng, trâu, bò, nhà gạch, nhưng vẫn chân tay lam-lung, khuya sớm coi sóc...

— Chị nói những người ấy làm gì ?

— Hạng phải biết thế đấy. Thế mà ở thành-thị thời có một hạng người cho vay lãi, chỉ trông cậy vào chị em mình mà ngồi để ăn chơi phung-lưu suốt quanh năm. Lại một hạng những người dân-bà lẳng-những buôn không buôn, bán không bán, quanh năm chỉ trông vào lưng của chồng. Con đã có đứa náu, con đã có vũ ẩm, ngày ăn xong đi họp chuyện để đưa nhau nói những cách lịch-sự, rồi lại sinh ra tổ tôm, tài-bán, chầu-phông...

— Ủ. Cái hư ấy nghĩ cũng lịch-sự thật!

— Ấy hai hạng người ấy riêng thành ra một thứ người chỉ ngồi ăn không mà khinh người, mà thiên hạ không ai cho là hư. Vậy thôi cái phung-thế của chị em mình làm cho hư có rõ khéo mà thật hay không?

— Ủ, hai cái hư ấy thôi loạn vì chị em mình mà nghĩ cũng hay thật. Thế còn những hạng nào nữa?

— Thôi, ai nói được mãi!

— Thế chi uoi qua các danh-mục những cái hư của chi em mình xui nên hay làm nên thời như những thế nào ?

— Thường cũng lên với các cái hư riêng của thế-gian.

— Ủ, nhưng chi cứ nói đi.

— Như các cái kiện-bạc, điều-chác, gian dối, lừa đảo, nịnh bót, xiên xỏ, du-đãng, dâm-dật, hiểm ác, quỷ quái... không thể kể xiết được. Người chẳng hư cái này thời hư cái khác, người chẳng hư cái nọ thời hư cái kia. Người mỗi hạng mỗi vẻ, hư mỗi lúc mỗi cách : nhớ ra nữa thời đến vợ bỏ chồng, cha từ con, anh xa em, bè giã bạn, mà tội-án của chi em mình ngày càng khó biên !

— Những cái ấy vì chi em mình mà thêm ra cũng có, nhưng em tưởng phần hư riêng của thế-gian nhiều hơn.

— Không, phần vì chi em mình nhiều hơn. Mà cứ xem như một chỗ nhà quê ấy với chỗ thành-thị thời tự thấy

cái tỉnh-tỉnh phong-tục của người đời khác nhau xa.

— Nhà quê với thành-thị mà tỉnh-tỉnh phong-tục còn người đời khác nhau là cái tỉnh-thể của thế gian phải như thế, chứ cũng không chuyén tại chi em mình.

— Thế mà chỉ tại chi em mình cả.

— Tại làm sao ?

— Xem như chỗ nhà quê, chi em mình ở đấy ít lắm, người đời từ dân-ông đến dân bà chỉ chuyên cần về nghiệp làm ruộng thôi tỉnh-tỉnh còn có ý ôn-bận, phong-tục còn có ý thuần-thục ; những làng nào ít ruộng, không có ruộng, thời dân mới theo về nghiệp buôn, làng nào theo nghiệp buôn thời chi em mình ở đấy đã hơi đông, cho nên dân đấy tỉnh-tỉnh xem ra đã kiêu ngoa, phong-tục xem ra đã tiêu-trác ; lại như chỗ cửa huyện, chi em mình thường hay đi lại luôn thời nhân-tỉnh lại bấy, kiêu-bạc lắm ; đến như chỗ thành-thị thời chi em mình ở thật đông quá, cho nên

bao nhiêu cái cái hư đều tự mình xui giúp nên.

— Chị nói thế cũng có nhẽ phải, nhưng tự em xem ra thời chưa cho là một án nhất-dịnh được.

— Ủ, thế mày xem ra làm sao ?

— Em xem ra ở chỗ thành-thị to hơn thời các người thông-minh, tài trí, học-vấn, sự-nghiệp so với nơi nhà quê cũng đều hơn nhiên. Nghĩa đấy là một chỗ đồ-hội thời bao nhiêu những cái hay, bao nhiêu những cái hư phần nhiều đưa dòn về đấy cả. Đã đưa dòn nhau về đấy ở thời người hay gặp người hay càng dễ hay, kẻ hư gặp kẻ hư càng dễ hư. Đã thế mà sự thường của thế-gian xưa nay bao giờ người hay vẫn có ít mà kẻ hư thời nhiều. Nay chị chỉ thấy những kẻ hư mà chị đem kẻ dễ nhận là lỗi mình, còn những người hay thời chị không nói đến, như thế chẳng hóa ra chị ghét riêng gì những người ở thành-thị mà lại tự mình gia thêm tội cho mình không ?

— Nào có phải thế! Tao có ghét riêng gì những người ở thành-thị mà tự gia thêm tội vào cho mình làm gì? Nghĩa là mày nói cũng vẫn có lẽ phải, nhưng mày chưa xét.

— Ừ! Thế chị đã xét kỹ thời chị nói ra làm sao?

— Những người hay ở thành-thị mà hơn chỗ nhà quê, không phải tao không biết. Nhưng nguyên các người ấy, một là tự trong mình người ta vốn có cái hay sẵn; hai là ở vào chỗ đô-hội, các sự nghe biết rộng hơn nơi nhà quê mà sinh thêm được cái hay; còn như nhờ chị em mình mà người ta hay lên thời cũng có, nhưng các người ấy ít lắm. Thế mà bao nhiêu những người hư thời những cái hư đó quả tự chị em mình xui làm nên nhiều. Bởi thế cho nên tao bảo những cái hư ở thành-thị thời chị em mình phải nhận lấy cái lỗi xui giục mà còn các cái hay tao không nói đến, nghĩa là mình không nên nhận công.

— Cứ như chị nói thế, thời chị em

mình đi đến dân, phải ra sức làm cho người ở đây sinh sống : quả như thế, thời chị em mình đi đến dân, sao người thiên-hạ vẫn yên quý?

— Ấy sự đời chính như thế ! Nghĩa là thương - tình của thế - gian không chuộc sự hiền ngay bằng chuộc sự sung-sướng. chị em mình đi đến dân thời có kẻ được nhờ mà sung - sướng, cho nên vẫn làm cho thiên-hạ hờn đau thiên-hạ vẫn yên.

— Chị nói câu ấy thực rất hay, nhưng cũng vẫn là không kín nghĩa. Thương tình của thế-gian như thế.

— Ở thời nhẽ ấy đã dành thế, nhưng còn cũng có người chuộc phần đạo-đức hơn sung - sướng mà với chị em mình cũng vẫn yêu thời nghĩa ấy là làm sao?

— Những người chuộc phần đạo-đức hơn sung-sướng thời trong thế gian có được mấy ? Nhưng dầu chuộc đạo-đức hơn mà vẫn còn một lòng thích sung-sướng thời với chị em mình

vẫn phải yêu.

— Cùng là yêu chị em mình cả thời những người chuộng đạo-đức hơn ấy cùng với các người thường-tình kia khác gì nhau ?

— Cũng có khác. Người trên đời đại-khai chia ra làm ba hạng, đều phải can-thiệp đến mình mà cũng yêu mình cả. Nhưng tự mình giao tiếp lại mỗi hạng khác nhau. Cứ xem cách giao-tiếp của chị em mình thời biết hạng người ấy hay hay dở, hơn hay kém.

— Nghĩa thế nào ?

— 1.) Hạng người chuộng phần đạo-đức hơn sung-sướng cũng yêu chị em mình, nhưng mình không xui được cho người ta nên hư. 2.) Hạng người chuộng phần sung-sướng hơn đạo-đức yêu chị em mình, làm cho hư thực rất dễ, 3.) Hạng người chỉ chuộng sung-sướng mà không có một chút lòng nào với đạo-đức thời mình làm cho hư, xui cho hư, muốn bảo hư thời hư, muốn bắt hư thời phải hư.

— Chị nói ba hạng cũng chưa hết, em tưởng còn có hai hạng nữa là một hạng người thứ nhất và một hạng người thứ ba.

— Thế nào ?

— Hạng người thứ nhất là người ta chỉ chuộng đạo-đức mà không tưởng thiết sự sung-sướng thời có nhẽ người ta không yêu đến chị em mình ?

— Nhưng hạng người ấy thời thế-gian' bây giờ lại hiếm quá ! Nhưng dầu không yêu chị em mình mà cũng vẫn phải can-thiệp.

— Còn hạng người thứ ba là người ta coi chuộng đạo-đức cùng với phần sung-sướng ngang nhau, hạng người ấy thời mình không xui được cho người ta nên hư ; nhưng cũng có khi làm được cho hư.

— Ủ, hạng người ấy may cũng thường có.

— Nhưng mà thôi, câu chuyện ta nói rồi gần thuộc về nghĩa tâm-lý riêng của người đời mà lãng chuyện mình

mất.

— Ừ thôi, dần chuyện mình cũng chẳng nói nữa. Tao thấy mệt lắm rồi.

— Em vẫn không thấy mệt.

— Sao mày buồn ngủ từ ban nãy kia mà ?

— Bây giờ em lại thấy tỉnh lắm.

— Đấy thôi lại hết canh ba rồi ! Ngủ đi.

CANH TUT

41 ỪNG ngủ với, chị ạ.

— Thế tức đề làm gì mãi?

— Tức nói chuyện chơi.

— Tao mệt lắm rồi, đề đêm khác
hãy nói chuyện nữa.

— Biết thế nào là đêm khác? Nghĩa
là chị với em thời gặp nhau lúc nào
biết lúc ấy, ngộ ngày mai hay ngày
kia lại mỗi kẻ đi mỗi ngã thời trò
chuyện vào đâu?

— Dẫu có thế nữa thời chị em mình
còn giang-hồ, rồi cũng lại gặp nhau
khi khác chứ gì?

— Biết thế nào là khi khác? Không
nói chi xa-xôi cứ trong một cõi Việt

Nam này mà hai chị em mình lại có khi được gặp nhau, em tưởng cũng khó lắm ! Và chỉ đâu có gặp nhau nữa thời chắc rằng có nhớ nhau được không ?

— Sao lại không nhớ ?

— Nghĩa là trong chị em mình thật giống nhau như đúc cả, mà kẻ bằng tuổi em cũng nhiều, kẻ bằng tuổi chị cũng nhiều.

— Nghe tiếng nói chuyện thời rồi biết.

— Tiếng cũng lại giống nhau cả.

— Ủi nhỉ ! Thế mà nhĩ ra cũng không biết rằng hai chúng ta đã từng gặp nhau lần nào về trước chưa ?

— Em nghĩ không biết thật. Nhưng em biết được rằng mười ba năm nay, bây giờ mới được nghe những câu chuyện như của chị nói là một thời chắc rằng được gặp chị lần này là thứ nhất.

— Ủi ! Thế mà chị lần này mới gặp mày là mới ba tuổi mà cũng nói chuyện được như thế thời có nhẽ lần này là lần thứ nhất của hai chị em mình gặp

nhau thật.

— Đây thế chị thử nghĩ xem: em mười ba tuổi chị mười tám tuổi, riêng mấy năm về trước của chị không tính, nhưng mười ba năm nay mà hai chị em mình mới gặp nhau một lần thôi nghĩ cũng nên tiếc cái cơ duyên hội ngộ mà nói chuyện thêm một đôi giờ.

— Ủ thế mày nói đi.

— Nói thế nào?

— Ý mày muốn nói gì thời nói.

— Em chẳng có ý gì cả.

— Thế sao mày lại rủ nói chuyện?

— Nghĩa là em muốn nghe câu chuyện của chị thôi chị có ý gì chị nói cho em nghe.

— Tao cũng chẳng có ý gì, cả.

— Chị nhiều ý lắm.

— Nhưng nói mãi hết rồi.

— Bao giờ hết được ý của chị!

— Thế tao vẫn chỉ có một cái ý thương đời, mày có nghe nữa thời tao lại nói

cho mà nghe.

— Ủ chi cứ nói đi.

— Mà có thích nghe không đã?

— Em có thích, nhưng có khác với những câu chuyện chị đã nói lúc nãy không?

— Có khác lắm.

— Ủ! Thế thì em muốn nghe lắm!

— Lúc nãy tao đã nói đến chị em mình làm khổ người, làm hư người; bây giờ tao nói đến cái nghĩa làm nhục người cho mày nghe.

— Làm nhục với làm khổ thời gần như là một nghĩa à?

— Khác lắm. Làm khổ là khiến cho thân-gia người ta phải chịu phần thiệt-hại, làm nhục là khiến cho gan ruột người ta phải chịu phần đau-dớn.

— Ủ thế chị nói cái nghĩa làm nhục đi cho em nghe.

— Làm nhục người cũng nhiều hạng lắm. Nay tao nói cho mày nghe một hạng những các người bị chị em mình

làm nhục bằng một cách thanh-nhã.

— Đã nhục mà lại có hạng thanh-nhã ư ?

— Có. Như có nhiều hạng : có hạng nhục *trầm-luân* ; có hạng như : *bỉ-tục* ; có hạng nhục *thanh-nhã*.

— Ủ, trong ba hạng ấy thời hạng nhục *thanh-nhã* những, nghe cái danh-biểu cũng đã có thú hơn ; nhưng chị hãy đề danh lại sau mà nói trước hai hạng nhục kia cho em nghe đã !

— Hai hạng kia thời nghĩa nó không có gì mà nói.

— Chị cứ nói, qua một lượt.

— Hạng nhục *trầm-luân* là như những các người bị chị em mình xui dỗ mà đem cái thân đời chìm vào trong áng nhục, ngày này như ngày khác, tháng này như tháng khác...

— Chị coi thế em đã hiểu rồi. Nhưng một hạng người ấy mà chị bảo là nhục thời nghĩa chưa *linh-thấu*.

— Nghĩa làm sao ?

— Tức như nghĩa chị nói làm nhục

người là khiến cho gan ruột người ta phải chịu phần đau đớn, bụng một hạng người ấy thời gan ruột đã như té lạnh cả, còn có biết đau-đớn đau nữa mà nhục? !

— Tao cũng đã nghĩ thế, nhưng trong hạng trăm-luân lại cũng có hai ba thứ người, phần nhiều những người gan ruột té lạnh thời đề ra ngoài hạng nhục; nhưng còn cũng có người gan ruột chưa bại đến té lạnh thời chắc cũng có một đôi lúc đèn mờ trăng nhạt mà thấy đau.

— Thế hạng ấy biết qua thế thôi, chị nói đến hạng bỉ-tục cho em nghe.

— Hạng này lại nhiều thứ người lắm, kê hợp lại thời có nhẽ nhiều hơn hạng trăm-luân nguyên cũng là những các người bị chị em mình xui giục mà đưa chân nổi gót bước vào trong vòng nhục, ngày này sự nhục này, tháng khác điều nhục khác.,.

— Chị nói thế em cũng lượng hiểu rồi. Nhưng trong hạng bỉ-tục này thường

cũng có người gan ruột đến tẻ lạnh mà nên đề ra ngoài hạng nhục ?

— Cái ấy tao chưa dám biết.

— Nao thế đến hạng thanh-nhã ?

— Hạng nhục này tôi rất là bất-thường, không có phân thứ hạng người nào cả.

— Thế sao chị lại chia làm một hạng nhục thanh-nhã ?

— Nghĩa là trong sự nhục đó có một cách tha-h-tao hòa-nhã, xem thú-vị hơn hai hạng kia.

— Thế cũng tự chị em mình à ?

— Không tự chị em mình thôi có nói làm gì ?

— Thế chị nói đi.

— Nhiều khi tao ở nhà một người giầu, hoặc ở chỗ một ông quan đương-chức, thường thấy có những người khách đến chơi, có người trông thật lịch-sự, có người không lịch-sự lắm, nhưng cũng đạo-mạo phong-thã cả. Lúc chủ khách cũng ngồi nói chuyện, hoặc là chuyện gia-sự, hoặc là chuyện thời-sự, hoặc

là chuyện văn-chi-ông. tao nghe những câu chuyện nói thời thấy ra rồi - rạc tẻ nhạt lắm...

— Nghĩa là cái lúc người ta không vui thời nói chuyện nó không vui, chứ sao?

— Cái lúc người ta không vui mà nói chuyện ra thời nó không vui, nghĩa ấy đành có thể; nhưng đấng này tao xét ra những câu chuyện nói đó hình như có ý gượng muốn vui mà không thể nào vui được.

— Cái ấy cũng thường lắm, nghĩa là trong bụng người ta hoặc có một sự buồn riêng gì mà ngồi chơi với ai, không muốn cho người kia cũng buồn, không muốn cho người kia biết rằng mình buồn, như thế thời phải gượng làm vui mà vẫn không vui được. Cũng thường lắm.

Ừ, Nghĩa ấy cũng đã đành; nhưng đấng này tao xét ra thấy những tiếng nói cùng nét mặt của người khách lại như còn thêm một cái linh - thần lơ đãng, bẽ lên, vô-vấn, áp-úng kh...

thề nác tả hết được. Chắc mày cũng có thường nghe xem luôn mãi, nhưng mày không hay nhắc, cho nên không nhớ đấy mà thôi.

— Ủ! Thế chị nói cái nghĩa đó ra làm sao?

— Chẳng có nghĩa làm sao cả. Chỉ là sau rút lại lại là câu chuyện hỏi đến chị em mình!

— À! Thế mà chị nói dài dòng mãi. Cái tình-cảnh ấy thời em cũng thường biết lắm. Nhưng lạ rằng trước khi chưa hỏi đến chuyện chị em mình mà người khách nói ra không vui thời đã đành; còn như người chủ nói câu chuyện mà như cũng không vui là làm sao?

— Ấy, cái nghĩa ấy tinh-vi lắm. Một là người chủ đã lường biết người khách kia tất sẽ hỏi đến chị em mình; hai là con người ta sắp có một cái sự vô-ích mà có lộn thời tinh-thần cảm-giác, tự-nhiên không thấy vui. Xem một sự nhỏ mọn đó mà cũng đủ biết giống người trên thế-gian, cái óc cũng linh-mẫn thật!

— Ủ, thật thật ! Nhưng cái tinh-cảnh ấy chỉ có ai cũng từng ở đấy mà nghe xen thời mới hơi biết được cái thú. Nếu người mắt không trông thấy, tai không nghe thấy thời dẫu có đồ chụp ảnh, máy lưu thanh mà để lại cũng sai hết tinh-thần.

— Mà nói thế thời chính mà cũng chưa biết được hết cái thú.

— Chắc thế, nhưng thế nào ?

— Đồ chụp ảnh, máy lưu-thanh, dẫu cho thật tài, thật khéo nữa, cũng chỉ truyền đề lại được những cái tinh-thần hiển-hiện ra ở hình dáng cùng tiếng nói. còn như cái tinh-thần không hiển-hiện ra hình dáng cùng tiếng nói thời lấy đồ gì mà truyền ?

— Đã gọi là tinh-thần sao lại không hiển-hiện ; nếu không hiển-hiện thời sao chi biết được rằng có cái tinh-thần ấy ?

— Ấy thế mà thật có cái tinh-thần không hiển-hiện ấy ! Thế mà tao biết được mới tài chứ !

— Như thế nào ?

— Những người khách như thế, hoặc là người văn-chương thời bao nhiêu khi-vị của văn-chương đến lúc ấy như mất cả, hoặc là người khoa-bảng thời bao nhiêu cái thanh-giá của khoa-bảng đến lúc ấy như không có cả; cả bao người phẩm-tước, nghệ-thuật, tài-hoa, nhưng hề chơi dân mà có hỏi chuyện đến bọn tôi em mình thời đại-khải thấy thế cả.

— Ừ, hình như có thế thật.

— Chính thế thật, lại còn hình-tự gì !

— Thế cứ xét về cái gì mà chi biết ?

— Tao xem như : hoặc là người khách văn-chương mà người chủ có hỏi đến sự văn-chương thời người khách kia đáp chuyện lại một cách như coi văn chương là một vật rất rẻ-rúng, hoặc là người khách khoa-bảng mà người chủ hỏi đến chuyện khoa-bảng thời người khách kia đáp chuyện lại một cách như coi khoa-bảng là một vật rất tầm-thường.

— Ừ, nếu thế thời vầy là cái tinh-thần có hiện-hiện ra nhờ nói.

— Ừ, như thế thời là có hiện-hiện ra nhờ nói. Nhưng hoặc người chủ không

hỏi đến thời không khi nào người khách kia tự đem giờ nhũn, cái bản-sắc ấy của mình ra mà nói chuyện bao giờ, nghĩa là đã tự coi mình một cách rẻ-rúng quá ! Ấy những bạn như thế thời suy-đoán mà biết, chứ nào có tình-thần hiện-hiện ra đâu ?

— Ừ thời chị sành thật, nhưng em tưởng cái sự nọc như thế chỉ gọi được hai chữ « *nhục-nhũ* » của thế-gian thời phải ; thêm một chữ *thanh* nữa, sợ rằng lạm chăng ?

— Mà muốn nghe rõ cả nghĩa chữ *thanh* thời tao lại nói cho mà nghe.

— Nói được rõ cả nghĩa chữ *thanh* thời em tưởng khó lắm ?

— Đề tao bãng cứ nói, nếu không rõ thời mày lại hỏi lại.

— Thế chị nói đi.

— Tao cũng thường khi hay ở vào nhà những các người lẳng nhắng dở bi-tục, dở phong-lã, như những người khách vừa nói chuyện mới rồi. Ở nhà những người ấy thời không khi nào

được gặp đồng chí em ; nhiều lắm cũng chỉ độ mười kẻ giò lại, mà thường khi chỉ có hai chị em như đêm hôm nay này...

— Nay chị này.

— Cái gì ?

— Chị nói đến câu ấy thời em mới sực nghĩ ra, tức như người chủ nhân mà ta nắm đây đêm hôm nay, có nhẽ cũng là hạng người ấy ?

— Ủi Dê có nhẽ thế thật. Chết ! Thế mà mình nói mãi những câu chuyện mới rồi, ngộ người ta nghe thấy thời không tiện.

— Nhưng bây giờ quá nửa canh tư rồi, chắc người ta cũng ngủ say, chứ thức dẫu mà biết ?

— Không, tao thấy hôm nay người ta đi ngủ ngay từ chập tối, ngộ từ lúc mới rồi mà người ta đã thức giấc dậy chẳng ?

— Nhưng cũng không ngại gì. Nghĩa là chuyện mình mình cứ nói, chớ mình có định nói gì người ta đâu. Nếu

người ta không từng có những tình-tư như thế, thời đầu nghe thấy cũng không bận lòng gì ; nếu người ta cũng thường có những tình-tư như thế thời hoặc nhân nghe mắng câu chuyện mình mà rồi bớt được điều nhục-nhã đi thời cũng là cái ích cho người ta, chớ sao ?

— Nhưng cũng vẫn là không tiện lắm. Nghĩa là mình hiện nằm ở nhà người ta mà lại nói những câu chuyện-chò hoặc chạm ý đến người ta.

— Thế chị nói nhỏ mà nghe vậy.

— Ừ.

— Thế rồi, thế nào nữa ?

— Ấy những khi nằm ở nhà những người như thế này, nhiều bận lại chỉ có một mình, mình thời thật là buồn quá ! Cho nên suốt đêm dần-dọc mãi khó ngủ, hoặc thường thấy người chủ-nhân ngồi một mình lấy giấy bút ra viết. Khi đã lấy giấy bút ra đây rồi, ngồi thần người ra một lúc rồi mới cầm lấy bút đề vài, viết độ một hai giòng chữ lại thôi ; ngồi một lúc lại viết, viết độ vài ba giòng lại thôi. Cứ như thế mãi. Đến

lúc viết xong cái giấy, thấy cầm soi lên gần đèn để đọc tiếng nho-nhỏ nghe hết cái thư xong mà trong lòng tao tự-nhiên bồi-hồi^o ái-ngại thay cho người chủ-nhân !

— Lại là chuyện hỏi đến chị em mình hẳn ?

— Phải, chỉ có thế.

— Thế chị nghe cái nhời thư ra làm sao ?

— Chỉ thấy nhiều những nhời hỏi thăm cùng chúc-tụng, rồi ruột thư đến cái căn-cớ minh-bạch về nỗi phải cần chị em mình, sau đến những câu mong ơn và cảm ơn nữa là hết.

— Cái thư ấy là rồi gửi đi đấy ?

— Ừ ! Thế rồi bỏ vào phong-bì là ngày mai gửi đi, thôi không biết cái thư ấy đi đến chỗ kia có công-trang gì không ? Mà công người viết thư ân-cần qua làm vậy !

— Như thế thật là nghĩa *thanh* ! Nhưng hai chữ *thanh-nhã* mà đề liền nhau với chữ *nhục* thì chẳng thà bỉ-tục

cho xong ? 1.

— Ấy lại còn có một *hạng* *thanh* hơn như thế một *từng* *ư*, nhưng khó xét mà biết được.

— Thế sao chi biết được ?

— Tao cũng không xét đến được, nhưng tao có từng được nghe những người *thế-gian* họ nói chuyện với nhau *thời* *lược-hiểu* mà thôi.

— Ý-nghĩa ra làm sao ?

— Như những người tài to chí cao trên *thế-gian*, chỉ vì phải cần chi em mình mà cái tài ấy, cái chí ấy đành xếp bỏ một nơi để lấy ngày giờ làm những việc không muốn làm, nói những câu không thiết nói, viết những chữ không muốn viết, *thời* *dẫu* không ai cho cái đó là nhục, nhưng tự gan ruột con người ấy chắc biết bao nhiêu là sự đau !

Ừ, như chi nói mấy *hạng* về sự nhục đó, cứ bụng em nghĩ ra *thời* *hạng* *trăm-luân* thực đã đáng thương, *hạng* *bỉ-tục* lại đáng thương hơn, đến

hạng càng thanh này thời lại càng đáng thương lắm. Cái nhức càng nhẹ đi thời lòng thương của mình càng nặng lên, không hiểu là vì làm sao?

— Mày nghĩ thế, phải đấy. Nguyên nghĩa là một hạng người trầm-luân thời gan ruột đã tê-lạnh, cái nhức động vào đấy cũng như không, cho nên đáng thương ít. Còn như những hạng người kia thời gan ruột không tê-lạnh, cái nhức động vào dễ thấy đau, cho nên đáng thương hơn. Càng những người gan ruột tinh-thanh, cái nhức hơi động vào đã đau thời càng đáng thương lắm.

— Phải, được chỉ giảng cho như thế thời em mới rõ nghĩa. Thật nhiều cái em nghĩ thấy thế, nhưng không biết tại làm sao mà ra thế?

— Thế bây giờ mày có thương đời không?

— Bây giờ em nghĩ cũng thấy thương đời lắm.

— Thế mày còn giận đời không?

— Nguyên cái bụng giận đời của em

thời năng lắm, chưa chắc đã được được.

— Thế trong bụng mấy bây giờ hiện vừa thương đời vừa giận đời hay sao?

— Có nhẽ thế.

— Thương hơn hay giận hơn?

— Bây giờ chỉ bối rối ngay thời lem chưa nói được nữa.

— Thế là làm sao?

— Nghĩ là trong bụng dường thấy nó có gì ghê, có định bụng thời mới can đảm biết được.

— Thế ta chẳng nghĩ một tý cho mấy định bụng để mấy can xem thế nào?

— Ủ? Thế chỉ hăng nghĩ đi.

— Nhưng mà thôi lại sang canh năm rồi.

— Canh thời canh năm, hôm nay lại phải thức hết đêm để xét cho ra cái nhẽ phải mới thôi.

— Nhưng mà chóng lên, không thời ta ngủ mất đây?

CANH NĂM

THƯƠNG đời?... giận đời?... giận
đời?... Thương đời?... Thương
giận đời ?...

- Sao mày làm như người rồ thế?
- Chị cứ nghĩ đi.
- Mày làm buồn cười thế ai im được.
- Em nghĩ mãi chẳng ra làm sao cả.
- Thế bên nào hơn?
- Không bên nào hơn.
- Hay là bằng nhau?
- Cũng chưa biết được.
- Thế còn gì la hét nữa?
- Thế bây giờ em hãy hỏi chị cái
nghĩa này đã thôi mới có thể xết ra.

được.

— Nghĩa gì?

— Không chắc chi đã biết được không?

— Cứ nói đi.

— Thế nguyên đời sinh ra mình để làm gì?

— Cái nghĩa ấy phải nói từ lúc mới có, giòng giống mình, chứ đến trạt chúng ta thời không đem kể mà nói được

— U! Em cũng hỏi là từ lúc đời mới sinh ra giòng giống mình để làm gì?

— Ấy cũng bởi cái nghĩa đã nói lúc chập tối. Nghĩa là người có thóc mà gánh thóc về tận tỉnh để đổi lấy the thời khó nhọc, hoặc là người có the mà cần ăn thóc thời lại phải đem the về nhà quê để đổi thóc cũng phiền. Ấy giòng giới mình sinh ra đời nguyên chỉ bởi có một nghĩa thế. Đến trạt chúng ta bây giờ thời không biết thế nào nói nữa.

— U! Nếu chỉ như thế thời đành chịu phiền khó một tý cũng không sao, cần

gì phải nghĩ sinh ra mình dề lòi-thối?

— Nguyên không những như thế là phiền thối, lại lắm cái không tiện nữa.

— Thế nào?

— Các giống người ở trên thế-giới này, mỗi người chỉ làm ra được một vật, hoặc là vải, hoặc là thóc, thế mà dùng thời lại muốn dùng cho đủ cả.

— Em biết rồi, nhưng người nào cần dùng đến thứ gì thời lại đem cái thứ của mình có đến người kia mà đổi chứ sao?

— Cũng không được. Ví như thế này: Tao là người có vải, mày là người có thóc, mày muốn dùng vải thời đem thóc đến tao đổi, nhưng tao hãy còn thóc ăn mà cái vải của tao lại còn cần phải để đổi muối, thế mày làm thế nào?

— Em lại đến người có vải khác chứ gì?

— Ngó những người có vải khác, hoặc người ta cũng chưa cần thóc, hoặc người ta hết vải, hoặc người ta lại ở tận xa

lắm. Thế mà làm thế nào ?

— Nếu thế thì em phải đòi thóc cho cái người có muối đòi cho chị.

— Thế cũng đã hai từ phiền rồi. Hoặc cái người có muối ấy, người ta lại cũng chưa cần thóc mà muối của người ta còn phải để đòi lấy dầu thắp. Thế mà làm thế nào ?

— Thế thì không tiện lắm thật ! Nhưng sao cái lúc chưa có giống mình ra mà người thế-gian cũng vẫn xong ?

— Trước cái khi ấy thì những cái ăn cái dùng của giống người này hãy còn ít, mới có độ như những cái cần dùng ấy mà thôi, cho nên còn có thể chịu phiền mà cũng xong. Nhưng chắc không tiện lắm, cho nên người ta mới phải nghĩ mà sinh ra giống mình.

— Thế từ lúc nghĩ sinh ra giống mình thì người ta có biết rằng rồi sau mình làm khổ, làm hư, làm nhục cái loài người hay không ?

— Có nhẽ không biết được. Nếu biết đến sau thế này thì những người nghĩ sinh ra giống mình chưa chắc đã

dám sinh ra giống mình.

— Những người đã nghĩ sinh ra giống mình, thời cũng là một hang người mình-trí, sao lại không biết đến cái sự hại về sau ? Em cho là người ta không biết rõ đến sau như thế này thời chắc cũng lượng biết từ-nhiên, nhưng cái thế người ta không dùng được mà lỗi phải sinh ra giống mình.

— Nếu như thế thời ngay từ lúc sắp sinh ra giống mình, sao người ta không nghĩ luôn lấy một cách dễ-dễ-phòng mình cho đến sau này khỏi làm hại ?

— Hoặc người ta cũng đã có nghĩ đến, nhưng không thể nào tìm được cách gì mà dễ-phòng nổi mình.

— Nếu đã lượng biết đến sự hại từ-nhiên mà lại không tìm được cách dễ-dễ-phòng thế mà cứ dám sinh ra giống mình để làm hại đời sau thời người xưa cũng có lỗi.

— Cái ấy mà chi đổ lỗi cho người đời xưa thời ta nghiệt người ta quá. Nghĩa là người ta cứ biết theo sự

tiện-nghĩ mà làm, còn như sau này hai đến dăm thời liền đề-phòng đến đấy, là công việc về phần của người sau.

— Mày nói thế thời vẫn là phải với người xưa, nhưng chưa xét cái tình-thế cho người sau. Nghĩa là người đời xưa đã đem cái quyền giao-thông của thế-gian mà gửi vào trong tay tổ-tiên giống mình thời người đời sau cứ phải theo như thế, không thể nào dám sai. Đã thế, mà cái quyền mình mỗi ngày càng to lớn thời cái cách đề-phòng của thế-gian cũng mỗi ngày càng khó, cho nên từ khi giống mình làm bại người đến nay, trên thế-gian chắc cũng nhiều người đã hết lòng lo nghĩ về phương-cách đề-phòng nhưng không thể lại được. Đến đời chúng ta nay thời quyền-thế lại thật là vô-hạn, thế-gian càng không có cách đề đề-phòng.

— Chị nói như thế, để em lại nói một nghĩa này cho chị nghe,

— Ủ ! Thế nào ?

— Trên thế-gian có một chứng bệnh ho lap là bệnh rất khó chữa mà những

người học-trò bị bệnh lao lại là những người học trò nguyên trước chăm học quá. Như thế thời cái bệnh lao ấy là về việc người thầy thuốc phải tìm cách mà chữa, ai có trách gì người thầy học giấy học - rò chăm quá cho đến lao?

— Ừ tặc như bệnh lao ấy, nếu người thầy học giấy học trò có điền-độ, có cho chơi cho ngời, dề-phòng giữ từ trước khi chưa bệnh thời dễ hơn, đến lúc đã sinh ra bệnh lao thời làm khó cho người thầy thuốc, như thế mà chuyên-trách vào người thầy thuốc thời vẫn là người thầy thuốc chưa tìm được cách chữa, nhưng cái khó ấy chẳng cũng là tự người thầy học để lại ru?

— Thôi cái sự ấy đã dĩ-nhiên, chẳng kể là lỗi ai mà cũng không nói làm gì nữa. Hăng nói như tình-thế ngay bây giờ : Cái bệnh mà chưa có cách chữa là người ta chưa tìm được cách gì để trừ bỏ con sâu lao ở trong phổi người. Còn như chị em mình ở trên-thế-gian này không có chui lặn vào chỗ nào thời người ta muốn trừ bỏ ối có được không?

— Không trừ được. Nghĩa như thế này : trong một cái thân người thời cái phổi là chỗ cơ quan để chuyên-vận khí-mạch, nếu trừ cho được con sâu lao ở trong phổi thời cái phổi hư-nát, khí-mạch không chuyên-vận được nữa mà người phải chết. Trong một cái thế-gian to hơn như thế này thời cái cơ-quan để chuyên-vận khí-mạch là một sự giao-dịch, tức cũng như cái phổi của thân người, mà chị em mình chính ở vào cái phổi của thế-gian ấy ; nếu trừ bỏ chị em mình đi thời sự giao-dịch không thông, là cái phổi của thế-gian hư-nát, khí-mạch không chuyên-vận được nữa, bao nhiêu sự văn-minh đều tắc-trệ mà thế-gian phải loạn.

— Bây giờ trừ bỏ chị em mình đi thời bao nhiêu sự văn-minh của thế-gian đều tắc-trệ, cái nghĩa ấy em cũng dễ hiểu ; còn như chị bảo đến loạn là làm sao ?

— Văn-minh tắc-trệ thời thế-gian không văn-minh nữa, chờ việc gì mà loạn ?

— Ấy thế mà loạn! Mà xem như trên thế-gian bây giờ bao nhiêu là những người tự trong tay không có làm ra một vật gì mà vẫn sung-sướng hơn những người chân tay có làm ra. Thế nếu bây giờ trừ bỏ chị em mình đi thì những người ấy lấy gì đổi cho ai cho có được thức ăn thực mặc?

Ấy như thế thì có lẽ đến phải tìm lấy mỗi người một vật gì mà làm, thành ra trên thế-gian không có những người ngồi ăn không nữa, thì cũng hay lắm.

— Những người ấy cũng không phải là người ta ngồi ăn không, chỉ là người ta làm những việc sang-trọng mà trong tay không có thành riêng một vật gì. Nếu trừ bỏ, chị em mình thì may định bảo người ta ra làm sao?

— Không khó! Ấy thế thì những người sang-trọng ấy mới phải bỏ việc sang-trọng đấy mà về để đóng dép, hoặc đan sọt, cốt là trong tay phải có làm ra lấy một vật để đổi cho người khác lấy thức ăn thực dùng.

Như thế thời vưọc bỏ hết các sự văn-minh đi mà hồi lại cái phong-vị đời thái-sơ của thế-gian, như thế thời thế-gian mới không loạn.

— Cái phong-vị đời thái-sơ của thế-gian thời không khi nào hồi lại được. Nghĩa là như một người đã ngoài hai mươi tuổi mà muốn khiến cho cái tính-tình lại như lúc lên một, khó thay! Còn như những người sang-trọng mà mày muốn bảo người ta phải về mà đồng dèp hoặc đàn sot thời mày thật không hiểu cái tình-trạng của loài người trên thế-gian ra làm sao?

— Ừ, thế ra làm sao thời chị nói đi.

— Trên thế-gian có một phần người ăn nhờ theo về sự văn-minh. Trong một phần người ấy thời một nửa là các người sang - trọng, chỉ quen làm những các việc cao-ráo sạch-sẽ, quen một cái tính sung-sướng đài-các, mà phần nhiều lại là có tài-trí hơn các người chân tay phải khó nhọc. Nay nếu trừ bỏ chị em mình thời các sự văn-minh phải tắt-trệ mà một phần người ấy không có chỗ ăn

nhờ. Một phần người có tài-trí, quen sung-sướng ấy mà không có chỗ ăn nhờ thời biết có chịu về mà đóng dẹp đàn sọt cả hay không? Ấy cái cơ nguy-loạn của thế-gian ở chỗ ấy.

— Thế trước khi chưa có giống mình sao thế-gian không loạn?

— Ấy bởi trước kia thế-gian chưa văn-minh thời chưa có những người ăn nhờ theo về sự văn-minh. Bấy giờ thế-gian đã văn minh, đã có những người ăn nhờ theo vô-sự văn-minh thời dầu muốn không văn-minh nữa cũng không được.

— Cái ấy cũng là tự-y riêng của chi lượng-đoán, ra như thế, chứ bất-tình thế-gian có đến thế hay không thật cũng chưa biết chắc. Nhưng cứ hiện-rạng của thế-gian này mà nói : thế-gian cứ văn-minh, chi em mình cứ giữ quyền giao-dịch người thiên-hạ kẻ hư cứ hư, kẻ nhục cứ nhục, kẻ giết nhau cứ giết nhau, như thế thời có gọi được là không loạn không?

— Như thế mà gọi là không loạn cũng không được, chừng còn hơn rằng trừ bỏ chị em mình. Nghĩa là hiện-trạng của thế-gian bây giờ thật có giống như một người bệnh ho-lao, tha hăng cứ đánh thế mà liệu cách chữa dần, hoặc còn có thể được; nếu trừ ngay con sâu lao mà làm hại đến phổi-thời cái thảm-kịch lại hiện ngay ra ở trước mắt, sợ thay cho thế-gian!

— Cái ấy cũng vẫn là tu-y riêng của chị. lượng đoán ra như thế, chờ thật tình thế-gian có đến thế hay không thời cũng chưa biết chắc. Nhưng cứ chị vừa nói về sự văn-minh của thế-gian đều là phải có nhờ chị em mình mà bao nhiêu những các người ăn nhờ theo về sự văn-minh càng nhờ chị em mình lắm lắm.

— Chính thế.

-- Thế sắp trước chị bảo người ta không nhờ mình?

— Người ta nhờ mình, nhưng từ người ta mà nói rằng nhờ mình thời

phải ; tự mình bảo người ta là nhờ mình thôi không được.

— Tại làm sao ?

— Nghĩ là thật tự người thế - gian sinh ra mình, chứ có phải tự-nhiên có giống mình ra đây mà cho thế-gian được nhờ đâu ?

— Nay cứ biết hiện-thực mà nói : thế-giap đã nhờ mình mà vẫn mình thôi đối với sự văn-minh của thế - gian, mình cũng là có ân mà đối với các người ăn nhờ theo về sự văn - minh thôi mình lại là có ân lắm. Sao trước chị bảo không có ân ? Mà sao lại đem ví mình với con sâu lao là một vật chỉ làm hại người ?

— Cái ví mình với con sâu lao là tự máy, máy nguyên cũng là chỉ lấy một phần làm hại người khó chữa mà nói, còn như phần làm tiện-lợi cho thế-gian đề lên được văn-minh thôi chiem mình vẫn có lắm, nhưng cũng chỉ gọi được là có công mà không gọi được là có ân.

-- Ân với công, khác nhau như thế nào ?

— Như nước với thế-gian là có ân ;
như lửa với thế-gian, là có công.

— Nước cùng lửa đối với thế-gian
khác nhau như thế nào ?

— Nước là tự-nhiên có ra đấy, lửa là
tự người ta sinh ra. Nếu tự-nhiên có
chi em mình ra đấy mà cho người thế-
gian được nhờ về một sự giao-dịch để
thành nên văn-minh thời mình mới
là có ân ; nay thật tự người ta sinh
ra mình chỉ sai dùng về một sự giao-
dịch để cho được văn-minh thời mình
chỉ là có công.

— Ủ, thời cho là công nữa, nhưng mình
đã có công với đời to như thế thời người
đời cũng nên biết ơn.

— Ấy tự người đời, mà biết ơn mình
cũng là phải ; nhưng tự mình mà kể
ơn thời không nên. Huống chi công của
mình dẫn to mà tội mình cũng không
bé thời còn nên kể nữa làm chi !

— Ủ, thời không phải là kể, nhưng cũng
phải xét ra như thế thời mới biết cái
sự mình đối với đời và đời đối với

minh ra làm sao.

— Ủ, thời nay lấy mình mà xem với nước cùng lửa : Nước thời tự-nhiên có ra đây, không những một giống người, mà cho cả các giống sinh-vật trên thế-gian cùng được nhờ để mà sống. Nếu không có nước thời bao nhiêu các sinh-vật phải chết cả. Cho nên nước làm hại người thật nhiều mà người đời không dám trừ bỏ được nổi. Vậy thời uy-đức của nước ở trên thế-gian này thật là nhất, không thể nào dám b...

— Còn như lửa ?

— Lửa thời tự người ta sinh ra, nguyên cũng chỉ có một việc để đun nấu cho khỏi phải ăn sống. Sau không những việc nấu ăn mà lại dùng để đốt đèn, để chạy máy. Nếu không có lửa nữa thời không những nhiều việc phải tắc-trệ mà ngay một sự ăn của loài người không hơn các loài vật được mấy. Cho nên lửa làm hại người cũng nhiều mà đời không dám trừ bỏ. Vậy thời công-đức của lửa ở trên thế-gian này thật cũng to. Ấy hai cái ấy là người

thế-gian này nhà nào ngày nào cũng đều phải cân đũa mà xem ra thiên-hạ vẫn không quý bằng mình ; nếu mình mà giận đời thời như hai cái ấy lại đáng giận đời biết bao nhiêu ?

— Hai cái ấy, công-đục ở thế-gian cũng to thật, nhưng thường trong một lúc làm hai thế-gian chết không biết bao nhiêu người, mất không biết bao nhiêu của. Còn như mình, dẫu gọi là làm hai người, nhưng cứ nghĩa trực tiếp mà nói thời thực cũng không làm chết một mạng người nào của thế-gian, không làm mất một chút nào của thế gian.

— Nước và lửa làm hai người vẫn dữ thật, nhưng chỉ một lúc ấy, còn lúc khác thời không ; chỉ một chỗ ấy, còn chỗ khác thời không ; vả sự làm hai cũng chỉ đến chết người mất của là cùng mà lại hiển-nhiên ở trước mắt, khiến cho người đời còn có cách bảo nhau mà đề-phòng. Chớ như cái giống mình thời lúc nào cũng là làm hai người. chỗ nào cũng có làm hai người ; dẫu

không giết một mạng người nào của thế-gian mà thế-gian vì mình mà chết chắc cũng không biết bao nhiêu mạng, dầu không làm mất một chút của nào của thế-gian mà thế - gian vì mình mà mất của chắc cũng không biết bao nhiêu người. Đã thế mà sự làm hại không những người và của lại hại cả đến gan ruột con người ta, khiến cho bao nhiêu những các sự như chính-trị, pháp-luật, luân-thường, phong-hóa, đạo-ngĩa, liêm-sĩ trên thế-gian đều vì mình hư-kém mà cái phương thế làm hại đó, trăm đường nghìn lối, lúc ẩn lúc hiện, khiến cho người thiên-hạ không còn có cách để đề-phòng. Vậy thời cái công-dức mình ở thế - gian so với nước lửa còn kém xa, mà cái tội - ác ở trên thế-gian này đến giống chị em mình thật là nhất.

— Bây giờ bỏ nước lửa không nói nữa, cho nói ngay mình đối với thế-gian thời công cũng to mà tội cũng nhiều, đã thế mà cái tình-thế của thế-gian lại không thể trừ bỏ mình đi được. Mình

dầu muốn cho thế-gian trừ bỏ mình đi cũng không được, thời chỉ nghĩ như thế nào là hơn ?

— Khó lắm ! Tự mình không biết nghĩ thế nào được !

— Em tính rằng : Cái thân mình đã là tự người đời sinh ra, thời dầu có công với đời nữa, tự mình cũng không nên kể ơn ; cái tội mình cũng là tự người buộc vào thời dầu có tội với đời nữa, tự mình cũng không cần phải đề bụng. Bây giờ đem công với tội cân nhau mà xủy-xóa bỏ cả đi, không giận đời làm gì, cũng không thương đời làm gì, chỉ biết rằng người đời giao cho mình một việc giao-dịch thời mình cũng xin hết bốn-phần ; còn như người nào muốn hay ta cho hay ; kẻ nào muốn khá, ta cho khá ; mà kẻ nào muốn hư, ta cũng cho nó hư ; kẻ nào muốn nhục, ta cũng cho nó nhục ; kẻ nào muốn giết nhau, ta cũng cho nó giết nhau.

— Nếu như thế thời còn phải nghĩ gì nữa : mà mày nói được ra như thế

thời máy r bần-tám thật !

— Chẳng thể thời biết nghĩ thế nào mà không nhân thời có làm thế nào được ? !

— Tao nghĩ rằng : Mình đã nhận một việc giao-dịch của người đời thời, phải cho hết bần phân, cái đó đã đành ; nhưng đừng để ai vì mình mà hư, đừng để ai vì mình mà nhục, đừng để ai vì mình mà giết nhau, như thế thời mới hết được cái bụng thương đời của tao mà cái tội-ác chung của chị em mình cũng mới có thể được thanh-thoát.

— Làm thế nào cho được như thế ?

— Có nhẽ lại phải phỏng như cách chữa bệnh lao của thế-gian.

— Cách chữa bệnh lao thế nào ?

— Tao mới nghe thấy nói : Có một người thầy thuốc mới nghĩ ra một cách chữa bệnh lao, không trừ trừ con sâu lao, chỉ lấy chất đường tiêm vào phổi người cho biến-hóa nước chất ở trong phổi, cho cạn cái nước chất xấu ấy đi

thời con sâu lao tù không có chỗ sinh-sản mà làm bệnh. Cái cách chữa bệnh lao như thế, chưa chắc có được thật, nhưng phỏng cái cách ấy ở thế-gian thời chắc được hiệu-nghiem hơn.

— Phỏng ra như thế nào ?

— Nghĩa là : Không trừ bỏ chị em mình, chỉ lấy chất đạo-đức tiêm vào lòng người đời cho biến-hóa tính-nết ở trong lòng người, cho mất những cái tính nết xấu ấy đi, thời chị em mình tự không có chỗ di-duyen mà làm hại.

— Như thế thời chị có thể đem đạo đức mà tiêm vào lòng cho người ta được không ?

— Tao tiêm thế nào được ?

— Thế ai là người thầy thuốc đứng ra mà tiêm được như thế ?

— Người thầy thuốc mà tiêm được như thế thời cả trên thế-gian xưa nay cũng không có. Nếu thế-gian mà có được một người thầy thuốc như thế thời thế-gian đã không như thế này.

Trên thế-gian đã không có người thầy thuốc tiêm được, chị cũng không tiêm được, thế thời cái bài thuốc tiêm của chị chẳng hóa ra vô-dụng lắm ra ?

— Sao lại là vô-dụng ? Đã có bài thuốc tiêm sẵn ra đây thời, rồi lòng người nào, người ấy tiêm lấy ; ai cũng tự là thầy, cần gì phải có ai là thầy ?

— Như thế thời lại càng khó lắm ! Chỉ có thể làm cho người ta nghe chị mà người ta tự tiêm lấy hay không ?

— Chỗ ấy thời khó thật ! Tao cũng vẫn biết là khó lắm, nhưng sim dĩ cũng không đành ! Để tao liệu tỏ với người đời biết cái lòng nhi-nữ của mình mà hoặc có ai nghe mình được phần nào thời cái án-bạc-tình của chị em mình may cũng nhẹ đi được phần ấy.

— Một nửa phần, em tưởng cũng không có người nghe. Chị mà có cái tình trung-hậu như thế thời hăng xếp bỏ đi một nơi ; đời đã chỉ muốn bạc thời mình cũng cứ bạc mà ở.

— Mày hèn bạc-ác lắm ! Nó sẽ biết người ta có ai nghe không, mà mày gạt trước đi !

— Đấy ! Tôi đỡ chị đấy !

SÁCH NÀY IN TẠI NHÀ
IN THUY - KÝ 98 PHỐ
HÀNG GAI, NGOÀI NHỮNG
CUỐN THƯỜNG CÓ IN THÊM
40 CUỐN TRÊN GIẤY LỤA
ĐỎ VÀ 30 CUỐN TRÊN
GIẤY HẠN THƯỜNG - PẠNG.

Hai vai gánh nặng,
Con đường thời xa
TẢN-ĐÀ